Annex 29. Dificultats específiques d'aprenentatge

Objectius

Detecció precoç de trastorns de l'aprenentatge i atenció correcta.

Destinataris

Equips d'atenció pediàtrica de l'atenció primària.

Població diana

Població de 2 a 14 anys.

Periodicitat

En les visites individuals del Programa de Salut Infantoadolescent des dels 2 anys d'edat i en les consultes a demanda específiques.

Justificació

Les dificultats específiques d'aprenentatge (DEAp) són alteracions cròniques del neurodesenvolupament amb base neurobiològica i component genètic. Es caracteritzen perquè dificulten l'aprenentatge escolar i causen un rendiment acadèmic substancialment inferior al nivell esperat tot i tenir un quocient d'intel·ligència normal i rebre una instrucció apropiada.

Les DEAp es classifiquen segons contenguts específics o limitacions en les àrees de lectura, escriptura i matemàtiques. És criteri d'exclusió que el dèficit no es pugui explicar per l'edat cronològica de l'infant, ni pel nivell educatiu, la capacitat intel·lectual ni per altres factors externs, i s'ha de presentar en absència de discapacitat intel·lectual, sensorial o motriu, de trastorn emocional, de privació cultural i d'instrucció insuficient o inadequada.

La prevalença és molt variable: s'estima que afecta el 5 % de la població escolar, aproximadament, encara que alguns autors refereixen xifres del 10 % al 20 % en infants i adolescents. Quant al sexe, tal com succeeix en la majoria dels trastorns del neurodesenvolupament, són molt més freqüents en el masculí, amb proporcions que varien entre 2:1 i 3:1.

Sovint les DEAp tenen com a conseqüència autoestima baixa, problemes de comportament, desmoralització i falta d'habilitats socials.

En molts casos la família de l'infant amb DEAp no expressa obertament preocupació en aquest aspecte, llevat que li ho demanin específicament. Per tant, cal preguntar pel rendiment escolar fins i tot en edats molt primerenques, per tal de detectar les DEAp i sol·licitar una avaluació psicopedagògica en els casos en què se sospitin dificultats. La identificació primerenca és essencial per iniciar una intervenció precoç, que permet una bona adaptació al medi escolar i impedeix alteracions en el rendiment acadèmic i/o seqüeles emocionals, que condicionen el pronòstic i l'efectivitat del tractament.

Criteris per establir el diagnòstic de les DEAp, segons la cinquena edició del *Manual diagnòstic i estadístic dels trastorns mentals* (DSM-V)

1) Dificultats en l'aprenentatge, indicades per la presència d'un o més dels símptomes següents, que han de persistir almenys sis mesos malgrat haver estat intervenguts adequadament:
   a) Lectura treballosa, lenta i imprecisa.
   b) Dificultat de comprensió.
   c) Dificultats en ortografia.
   d) Dificultat per a la redacció o l'expressió escrita.
   e) Dificultat per fer i entendre càlculs, sentits numèrics, i també fets numèrics.
   f) Dificultats per al raonament matemàtic.
2) Les dificultats estan per davall del que s'espera per a l'edat, mesurat per proves estandarditzades (< 17 anys) i causen interferència en el rendiment acadèmic, laboral o en la vida quotidiana.
3) Inici en l'edat escolar.
4) No són més ben explicats per discapacitat intel·lectual, agudesa visual o auditiva, trastorns mentals o neurològics, adversitat psicosocial, falta de competència o d'instrucció educativa.

Eines

Anamnesi

Aspectes clau en l'anamnesi:

- Antecedents obstètrics: prematuritat, pes baix, infeccions, etc.
- Primeres fites del desenvolupament psicomotor: edat de sedestació i deambulació autònoma, primers bisíl·labs propositius, primeres paraules i frases.
- Malalties intercurrents: qualsevol malaltia crònica que pugui justificar l'absentisme escolar, etc.
- Antecedents familiars, ja que hi ha un component genètic en l'etiologia.
- Comorbiditat: cal descartar els trastorns comòrbids (ansietat, depressió, problemes de conducta, problemes d'autoestima i trastorn per dèficit d'atenció); trastorns d'ansietat; trastorns de l'alimentació; trastorns del son; trastorns per símptomes somàtics; trastorns del llenguatge; alteració del grafisme, i problemes de motricitat...
- Qüestionari sobre la qualitat del son: nombre d'hores de son, dificultat per agafar el son, desvetlaments, roncs, apnees, fatiga o somnolència diürna.
- Cal considerar malalties com la ferropènia, l'anèmia, l'hipotiroïdisme o la intoxicació per plom com a possibles causes de les DEAp.
- L'anamnesi sobre el rendiment escolar s'ha de fer periòdicament en cada revisió de l'infant, ja que moltes DEAp no es fan evidents fins que no augmenta l'exigència acadèmica en l'educació secundària; per tant, pot ser rellevant en qualsevol etapa educativa.
- La família i els professors de l'infant són sovint els primers a detectar-ne les dificultats. Cal valorar les preocupacions sobre aquest fet tant com la presència de signes anormals.

Símptomes més representatius del quadre clínic per etapes educatives.

Etapes	Símptomes
Educació infantil	▫ Falta d'interès per jugar amb els sons del llenguatge (repeticions/rimes). ▫ Dificultats per memoritzar fragments simples, com ara rimes, cançons, sèries o números. ▫ Ús del balboteig infantil sovint. ▫ Dificultats de la parla o del llenguatge (retard de la parla o del llenguatge). ▫ Problemes per recordar els noms de les lletres, els nombres o els dies de la setmana. **De 5 a 6 anys amb DEAp** ▫ Pot ser incapaç de reconèixer o escriure lletres (fins i tot el seu propi nom). ▫ Pot lletrejar de manera inventada. ▫ Pot tenir problemes per separar en síl·labes les paraules parlades. ▫ Pot tenir problemes per reconèixer paraules que rimen (rata, patata, pirata). ▫ Pot tenir problemes per connectar les lletres amb els sons respectius (la lletra "b" fa el so /b/). ▫ Pot ser incapaç de reconèixer fonemes en un grup de paraules (ca, mapa, taula). Quin en comença pel mateix so que *moix*? Són freqüents l'evitació o la resistència a participar en activitats que requereixen actituds acadèmiques.
Primària	▫ Marcada dificultat per aprendre les correlacions lletra-so, com una descodificació fluida de paraules, de l'ortografia o de dades matemàtiques. ▫ La lectura en veu alta és lenta, imprecisa i requereix molt d'esforç. ▫ Problemes per entendre la magnitud que representa un nombre parlat o escrit i les operacions matemàtiques. **Cursos inicials de 1r a 3r** ▫ Pot continuar tenint problemes per reconèixer i manipular fonemes, lletres o sons i ser incapaç de llegir paraules comunes d'una o de diverses síl·labes. ▫ Problemes per reconèixer paraules comunes que es lletregen de manera irregular. ▫ Dificultats en la comprensió lectora de paraules i frases. ▫ Dificultats per ordenar seqüencialment nombres i lletres. ▫ Dificultats per adquirir normes ortogràfiques bàsiques (es queda en l'etapa de l'ortografia natural). ▫ Dificultats per recordar dades numèriques o les operacions aritmètiques de sumar, restar, etc. ▫ Pot queixar-se que la lectura i l'aritmètica són difícils i per això evitar fer-les. **Cursos de 4t a 6è** ▫ Pot llegir incorrectament les paraules, canviant l'ordre de les síl·labes, eliminant lletres o canviant sons. ▫ Confon paraules que sonen semblants (riure/viure). ▫ Problemes per recordar dates, noms o números de telèfon. ▫ Pot tenir dificultats per acabar els deures o acabar els exàmens a temps. ▫ Pot tenir una mala comprensió, amb lectura lenta, amb esforç i imprecisa, o sense. ▫ Dificultats per incorporar les normes ortogràfiques bàsiques. ▫ Problemes per llegir paraules funcionals petites (el, un, en, això). ▫ Pot tenir problemes per lletrejar i fer treballs escrits de qualitat baixa. ▫ Pot encertar la primera part d'una paraula i després endevinar-la de manera aleatòria (escala/escapar). ▫ Dificultats en la comprensió de textos (lectures, preguntes i enunciats). ▫ Pot expressar por de llegir en veu alta o pot negar-se a fer-ho. Són freqüents l'evitació o la resistència a participar en activitats que requereixen actituds acadèmiques.

Etapes	Símptomes
Secundària	▫ Pot haver dominat la descodificació de paraules, però la lectura continua essent lenta i amb esforç. ▫ Mostra problemes significatius en la comprensió lectora i en l'expressió escrita, inclosa una mala ortografia. ▫ Falta de domini de les dades matemàtiques o en la resolució de problemes matemàtics. ▫ Sol cometre molts errors d'ortografia i d'expressió escrita. ▫ Dificultats en la lectura de paraules, frases i textos, amb lentitud i esforç. ▫ Errors de descodificació (canvi de paraules). ▫ Dificultats de comprensió: necessita llegir diverses vegades els enunciats per entendre la idea principal i tenir en compte els elements secundaris del text. ▫ Té problemes per fer inferències a partir d'un text escrit. ▫ Sol evitar les activitats que requereixin la lectura o l'aritmètica. Són freqüents l'evitació o la resistència a participar en activitats que requereixen actituds acadèmiques.

Exploració física i neurològica

- Exploració física general: pes, talla, perímetre cefàlic, dismòrfies, discromies...
- Descartau problemes sensorials visuals i/o auditius i malformacions als òrgans fonadors, i derivau el pacient a la consulta d'otorrinolaringologia o d'oftalmologia si ho considerau necessari.
- Símptomes dels trastorns de l'aprenentatge segons l'edat.
- Explorau lleugeres alteracions del to muscular i descartau la presència dels anomenats "signes neurològics menors" (*soft signs*):
  - Pràxies (capacitat per executar accions motrius per imitació o davant d'una ordre verbal): demanau a l'infant que tregui la llengua i que la mogui als costats, que engramponi i desengramponi el martell de reflexos, etc.
  - Gnosis (procés de percepció, reconeixement i denominació d'estímuls): reconeixement digital amb els ulls tancats, al tacte, etc.
  - Sincinèsies (presència de moviments superflus, no propositius, que apareixen en un moviment propositiu). Són fenòmens fisiològics que poden ser patològics en cas d'exageració o absència (per exemple, l'absència del balanceig dels braços propi de la marxa bípeda) i si persisteixen fora de l'edat habitual. Les sincinèsies es consideren normals fins als 8-9 anys d'edat.

Coordinació amb els dispositius d'educació

Davant de la sospita de dificultats d'aprenentatge heu de posar-vos en contacte amb l'equip d'orientació psicopedagògica del centre educatiu. Depenent de l'edat de l'infant, l'heu de remetre als equips d'atenció primerenca (EAP) si té menys de 3 anys, o als equips d'orientació educativa, a l'equip d'orientació psicopedagògica (EOEP) o al departament d'orientació (DO) del seu centre escolar si té més de 3 anys, a fi d'establir o descartar el diagnòstic de DEAp, i també a l'atenció especialitzada si sospitau alguna patologia associada.

Si és algun dispositiu d'educació qui detecta els possibles DEAp, es posaran en contacte amb l'equip de pediatria.

L'orientador del centre ha de fer una avaluació psicopedagògica de manera coordinada amb la informació aportada pel pediatre o per l'atenció especialitzada i ha d'emetre un informe d'intervenció en el qual ha d'especificar les necessitats educatives associades a la dificultat d'aprenentatge.

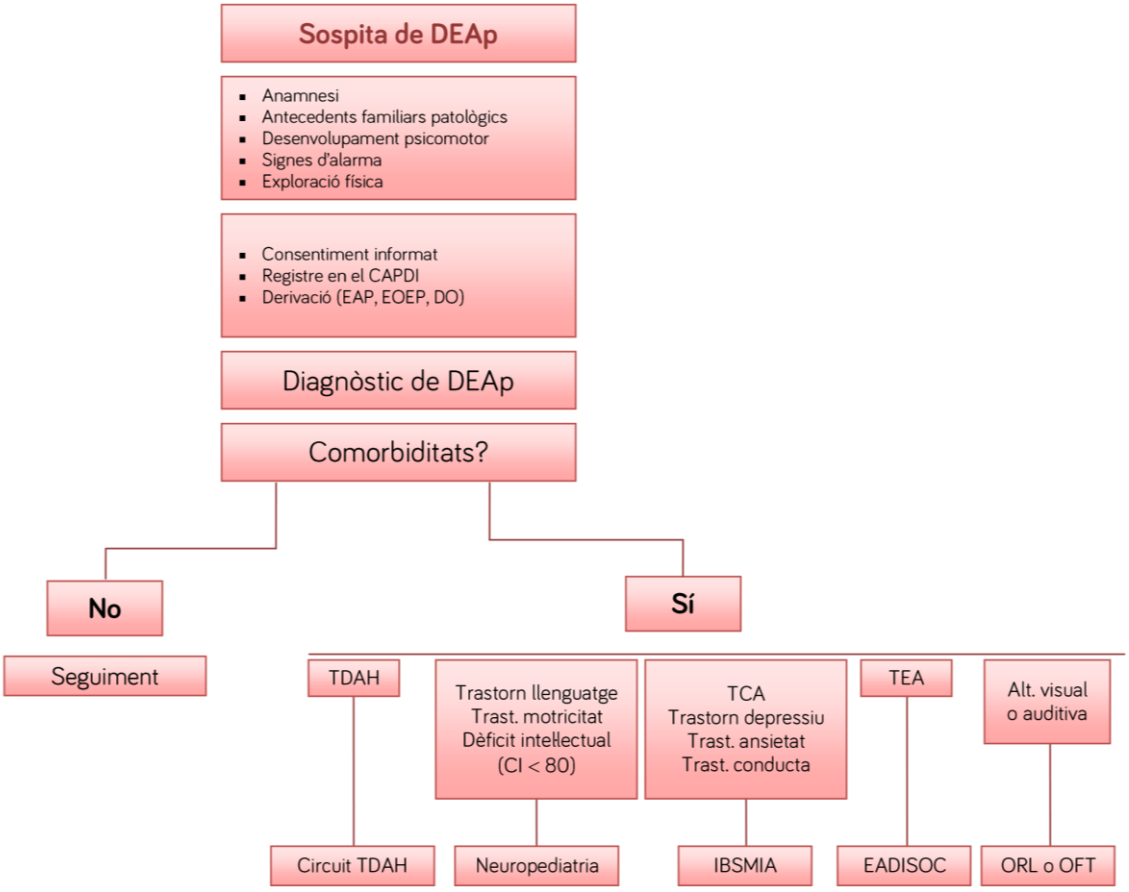

Bibliografia

GARCÍA CRUZ, José Miguel; GONZÁLEZ LAJAS, José Javier. "Trastorno específico del aprendizaje". En: ASOCACIÓN ESPAÑOLA DE PEDIATRÍA DE ATENCIÓN PRIMARIA. *Guía de algoritmos en pediatría de atención primaria*. Madrid, 2017. Disponible en: <algoritmos.aepap.org/algoritmo/28/trastorno-especfico-del-aprendizaje> [Consulta: 1 juny 2018].

GARRIDO TORRECILLAS, Francisco Javier [ed. coord.]. *Programa de salud infantil y adolescente de Andalucía: temas*. Sevilla: Consejería de Igualdad, Salud y Políticas Sociales, 2014. Disponible en: <www.juntadeandalucia.es/educacion/webportal/ishare-servlet/content/e84541cc-306c-4f01-8d68-19aadc05fc57> [Consulta: 1 juny 2018].

SANS, A. "Trastornos de los aprendizajes" En: CAMPISTOL PLANA, Jaume [*et al.*]. *Neurología para pediatras*. Madrid: Panamericana, 2011.

Autora

– Mireia Cortada Gracia, pediatra del Centre de Salut Santa Maria

Revisores

– Juana Pedrosa Clar, pediatra del CAPDI
– Miquela Sastre Vidal, logopeda i assessora tècnica docent del Servei d'Atenció a la Diversitat de la Direcció General d'Innovació i Comunitat Educativa (Conselleria d'Educació i Universitat)
– Elena Miravet Fuster, neuropediatra de l'Hospital Universitari Son Espases
– Begoña de Azua Brea, neuropediatra de l'Hospital Universitari Son Llàtzer